

УДК 657.31.012.7

Булавко І. М.,
vanya.bulavko@ukr.net, ORCID ID: 0009-0005-9475-7761,
здобувач, Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

Чижевська Л. В.,
chizhev@zti.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-0361-3529,
д.е.н., проф., професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПДВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ДЕТИНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Проблема ухилення від сплати ПДВ набуває в Україні особливої актуальності у зв'язку з недостатньо ефективним контролем, широким використанням схем для зниження податкових зобов'язань, наявністю прогалин у податковому законодавстві, прийняттям економічно недоцільних рішень законотворцями, а також через відсутність чіткої взаємодії між податковими органами, митними органами та іншими державними структурами. У даній статті досліджується комплексна проблема ухилення від сплати податку на додану вартість (ПДВ) в Україні та країнах Європейського Союзу. Метою даного дослідження є глибокий порівняльний аналіз передового європейського досвіду боротьби з ухиленням від сплати податків, а також розробка дієвих, адаптованих механізмів для максимізації податкових надходжень в умовах сучасної української економіки. Автором детально проаналізовано ключові схеми ухилення від ПДВ, серед яких: контрабанда, "податкові скрутки", використання фіктивних підприємств та масові тіньові готівкові розрахунки. Доведено, що загальні втрати державного бюджету України від цих схем є критичними і сягають понад 160 млрд грн щорічно. На основі вивчення успішного європейського досвіду (зокрема, таких країн, як Польща, Угорщина, Італія та Португалія) в статті обґрунтовано нагальну доцільність імплементації цифрових систем миттєвого обміну податковими даними, таких як eVAT та SAF-T. Методологічною основою дослідження стало сценарне моделювання (песимістичний, реалістичний та оптимістичний сценарії) потенційного скорочення ПДВ-розриву в Україні на період 2026-2028 років. Наукова новизна дослідження полягає у доведенні необхідності синергетичного підходу. Доведено, що впровадження системи SAF-T дасть максимальний фіскальний ефект виключно за умови її поєднання з жорстким обмеженням готівкових розрахунків та обов'язковим нотаріальним посвідченням договорів оренди рухомого і нерухомого майна. Введення даних систем та інструментів унеможливить перекриття цифрових аномалій фіктивними документами та руйнує основу для незаконного формування податкового кредиту, що, у свою чергу, сприятиме детінізації економіки та збільшенню податкових надходжень до бюджету України.

Ключові слова: податок на додану вартість, ПДВ-розрив, ухилення від оподаткування, SAF-T, податковий контроль, сценарне моделювання, детінізація економіки.

Bulavko I. M.,
vanya.bulavko@ukr.net, ORCID ID: 0009-0005-9475-7761,
Postgraduate, «Zhytomyr Polytechnic» State University, Zhytomyr

Chyzhevska L. V.,
chizhev@zti.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-0361-3529,
Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Information Systems in Management and Accounting, «Zhytomyr Polytechnic» State University, Zhytomyr

INNOVATIVE MECHANISMS FOR COUNTERACTION VAT EVASION: EUROPEAN EXPERIENCE AND WAYS OF DE-SHADOWING THE UKRAINIAN ECONOMY

Abstract. *The problem of VAT evasion is becoming particularly relevant in Ukraine due to insufficiently effective control, the widespread use of schemes to understate tax liabilities, the presence of gaps in tax legislation, the adoption of economically inexpedient decisions by lawmakers, as well as the lack of clear interaction between tax authorities, customs authorities, and other government agencies. This article examines the complex problem of value added tax (VAT) evasion in Ukraine and the countries of the European Union. The purpose of this study is to conduct an in-depth comparative analysis of advanced European experience in combating tax evasion, as well as to develop effective, adapted mechanisms for maximizing tax revenues under the conditions of the modern Ukrainian economy. The author has analyzed in detail the key VAT evasion schemes, including smuggling, “tax twisting” schemes, the use of fictitious enterprises, and large-scale shadow cash transactions. It is proven that the total losses to the State Budget of Ukraine from these schemes are critical, reaching more than UAH 160 billion annually. Based on a study of successful European experience (in particular, countries such as Poland, Hungary, Italy, and Portugal), the article substantiates the pressing need to implement digital systems for the instant exchange of tax data, such as eVAT and SAF-T. The methodological basis of the study is scenario modeling (pessimistic, realistic, and optimistic scenarios) of the potential reduction of the VAT gap in Ukraine for the period 2026-2028. The scientific novelty of the study lies in demonstrating the need for a synergistic approach. It is proven that the implementation of the SAF-T system will yield the maximum fiscal effect only when combined with strict limitations on cash transactions and mandatory notarization of lease agreements for movable and immovable property. The introduction of these systems and tools will make it impossible to conceal digital anomalies with fictitious documents and will undermine the basis for the unlawful formation of tax credit, which in turn will promote the de-shadowing of the economy and an increase in tax revenues to the budget of Ukraine.*

Keywords: value added tax, VAT gap, tax evasion, SAF-T, tax control, scenario modeling, de-shadowing of the economy.

JEL Classification: H26, H25, E26

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2026-87-09>

Постановка проблеми. Ухилення від сплати податку на додану вартість (ПДВ) є однією з найпоширеніших проблем, яка негативно впливає на стабільність податкової системи та економіку в цілому як України, так і країн ЄС. Питома вага надходжень до бюджетів від адміністрування даного податку є значною, тому будь-які спроби ухилення від його сплати суттєво зменшують ефективність фіскальної політики.

В Україні проблема ухилення від ПДВ набуває особливої актуальності у зв'язку з недостатньо ефективним контролем, широким використанням схем для заниження податкових зобов'язань, наявністю прогалин у податковому законодавстві, прийняттям економічно недоцільних рішень законотворцями, а також через відсутність чіткої взаємодії між податковими органами, митними органами та іншими державними структурами.

Одна з основних схем ухилення полягає у створенні фіктивних підприємств або використанні “податкових ям”, що дозволяє компаніям уникати сплати податків через перепродаж без реального обміну товару або послуг.

Водночас у Європейському Союзі ситуація з ухиленням від ПДВ також залишається актуальною, однак країни ЄС значно просунулися в сфері розробки механізмів боротьби з такими схемами. Наприклад, ефективне використання цифрових технологій, інтеграція баз даних, а також єдина європейська система обміну податковою інформацією

сприяють зменшенню ризиків ухилення. ЄС активно використовує моделі, що базуються на високотехнологічних рішеннях для моніторингу та виявлення зловживань, зокрема шляхом автоматизації звітності і використання систем обміну податковою інформацією серед країн-членів.

Ухилення від ПДВ не тільки призводить до бюджетного дефіциту, але й сприяє розвитку тіньової економіки, створюючи нерівні умови для добросовісних платників податків. Залежно від країни відповідні заходи боротьби можуть включати зміни в законодавстві, модернізацію контролю, посилення санкцій за порушення, а також поліпшення співпраці між національними та міжнародними органами влади.

У даній статті нами буде здійснено порівняння досвіду країн ЄС та України в боротьбі з ухиленням від ПДВ, що дозволить оцінити сильні та слабкі сторони кожного з підходів та надати рекомендації щодо вдосконалення системи боротьби з ухиленням від сплати ПДВ в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема ухилення від сплати податку на додану вартість (ПДВ) та пошук механізмів максимізації податкових надходжень є предметом активних наукових дискусій. Аналіз сучасних досліджень дозволяє виділити три ключові напрями у вивченні цієї проблематики: макроекономічна ефективність ПДВ, правові прогалини адміністрування та сучасні інструменти протидії податковому шахрайству.

ПДВ є фундаментальним інструментом фінансової політики, проте його здатність генерувати доходи залежить від низки факторів.

У своїх роботах Кін (2012), а також Кін та Локвуд (2010) досліджують глобальний вплив ПДВ на економічний розвиток, підкреслюючи, що цей податок є критично важливим для мобілізації доходів, хоча його дизайн суттєво впливає на кінцеву ефективність [25, 26]. Практична результативність ПДВ (зокрема, показник C-efficiency) та податкові розриви детально аналізуються на прикладі країн ЄС та Туреччини (Ходжич та Челебі, 2017), а також Хорватії (Шимович та Дескар-Шкрбич, 2016; Сопек, 2012). Дослідники зазначають, що податкові пільги, знижені ставки (податкові видатки) та високі витрати на адміністрування (Барбоне, Берд та Васкес-Каро, 2012) є прямими чинниками, що знижують рівень податкових надходжень [23, 29, 32, 34].

Специфіка права на відрахування вхідного ПДВ є найбільш вразливим елементом системи. Кіллінгтон та Далевські (2017) висвітлюють складнощі розмежування економічної та неекономічної діяльності при заявленні права на податковий кредит [27].

Ламенш (2017) наголошує на критичній необхідності застосування принципу “переваги суті над формою” для боротьби з фіктивними транзакціями та “карусельними” схемами, спираючись на аналіз європейської судової практики [28].

Системні недоліки архітектури ПДВ у Європейському Союзі (Hellerstein & Grills, 2010), а також колізії між базовими економічними свободами та податковим контролем (Спіс, 2017) створюють сприятливе середовище для транскордонного ухилення від оподаткування [24, 33].

Аутманн та співавт. (2015) доводять, що використання систем візуалізації та глибокого аналізу великих масивів просторових і транзакційних даних (Big Data) є дієвим превентивним інструментом для швидкого виявлення аномалій та шахрайських мереж [22]. Як ефективний практичний захід розглядається запровадження декларацій про контроль ПДВ. Семерад та Баргунькова (2016) на прикладі Чехії демонструють, як розширене електронне звітування та перехресна перевірка контрагентів дозволяють суттєво звузити можливості для ухилення [30].

У ширшому контексті Богер (2016) зазначає, що грамотне податкове регулювання в умовах інноваційної економіки має фокусуватися не лише на каральних заходах, але й на створенні умов, за яких детінізація бізнесу стає економічно вигіднішою за ухилення від сплати податків [31].

Постановка завдання. Метою даної статті є порівняння досвіду країн ЄС та України у боротьбі з ухиленням від сплати податку на додану вартість (ПДВ), аналіз ефективності застосовуваних механізмів та розробка рекомендацій щодо вдосконалення системи боротьби з ухиленням від ПДВ в Україні.

Основними завданнями даного наукового дослідження є:

- Дослідити основні проблеми ухилення від сплати ПДВ в Україні та країнах ЄС.
- Проаналізувати існуючі методи боротьби з ухиленням від ПДВ у країнах ЄС, зокрема технологічні рішення та законодавчі ініціативи.
- Визначити основні фактори, що сприяють розвитку схем ухилення від ПДВ в Україні та ЄС.
- Оцінити вплив ухилення від ПДВ на економіку, бюджетні надходження та рівень конкуренції в Україні та країнах ЄС.
- Розробити рекомендації щодо вдосконалення національної податкової системи України з метою зниження рівня ухилення від ПДВ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проблема ухилення від сплати податку на додану вартість є актуальною як для країн Європейського Союзу, так і для України. ПДВ є одним із основних джерел надходжень до бюджету, тому боротьба з ухиленням від його сплати має важливе значення для забезпечення стабільності державних фінансів та ефективності податкової системи.

Для країн ЄС актуальність цієї теми зростає через величезний обсяг внутрішньоєвропейської торгівлі та мобільність підприємств і товарів, що створює сприятливі умови для виявлення схем ухилення від сплати ПДВ, зокрема через транскордонні махінації. Оскільки ЄС активно інтегрує податкові системи своїх країн-членів, питання боротьби з ухиленням від ПДВ стає важливим для досягнення економічної єдності та забезпечення справедливих умов для ведення бізнесу. Зокрема, для ЄС характерне використання високих технологій для боротьби з податковими зловживаннями, що дозволяє швидко реагувати на нові методи ухилення та знижувати ризики для економік країн-членів.

Для України питання ухилення від ПДВ є не менш важливим, оскільки ця проблема безпосередньо впливає на рівень доходів державного бюджету та розвиток економіки. В Україні спостерігається висока частка тіньової економіки та численні схеми ухилення від сплати ПДВ, які суттєво знижують ефективність фінансової політики. Погіршення ситуації з ухиленням від ПДВ призводить до дефіциту бюджетних надходжень, що, в свою чергу, ускладнює фінансування соціальних програм, розвитку інфраструктури та інвестиційних проектів. Окрім того, дані зловживання створюють нерівні умови для добросовісних підприємців, що знижує рівень довіри до податкової системи і стримує розвиток підприємницької активності.

З огляду на глобалізацію економічних процесів і необхідність інтеграції України в міжнародні економічні структури важливість вивчення та впровадження ефективних практик боротьби з ухиленням від ПДВ, що застосовуються в ЄС, стає ще більш актуальною. Аналіз досвіду європейських країн дає можливість не лише оцінити можливості вдосконалення національної податкової системи, а й сприяє інтеграції України у світову економіку на засадах прозорості та справедливості.

Ухилення від сплати податків – це узагальнена характеристика способів зменшення податкових

платежів, при яких платники податків зумисне уникають їх сплати та/або зменшують розмір своїх податкових зобов'язань.

Типовими інструментами ухилення від сплати податків та зборів (зокрема, податку на додану вартість) є:

- Контрабанда, що за оцінками аналітичних центрів має потенційний обсяг за 2023 рік у сумі від 380 до 540 млрд грн, у свою чергу, бюджет України недоотримав від 120 до 167 млрд грн, окрім цього, за 11 місяців 2024 року товарообіг України склав \$101,9 млрд, із яких імпорт становив \$63,6 млрд, а експорт – \$38,3 млрд [1]. Водночас оподаткований імпорт склав \$52,1 млрд, що становить 82% загальних обсягів імпортованих товарів. Це свідчить: близько 18% імпорту (\$11,5 млрд) не обкладалося податками, що може включати як легальні пільги, так і потенційно нелегальний імпорт [2].

- Схеми з податком на додану вартість. За даними аналітичного центру CASE Україна, втрати державного бюджету від схем ухилення від сплати податку на додану вартість (ПДВ), відомих як “скрутки”, оцінюються в межах 15-18 мільярдів гривень на рік. Ці схеми передбачають маніпуляції з податковими накладними та фіктивними операціями з метою незаконного відшкодування ПДВ або зменшення податкових зобов'язань [3].

- Контрафакт, нелегальна торгівля підакцизними товарами (втрати за 2024 рік складають від 62 до 72 млрд грн/рік [4].

- Зловживання податковими пільгами та преференціями, неофіційне підприємництво, індивідуальна економічна діяльність без реєстрації.

- Податкова оптимізація.

Загалом, за оцінками експертів, втрати бюджету від найпоширеніших схем ухилення від оподаткування в Україні сягають 340-530 мільярдів гривень на рік. Це свідчить про значний фіскальний потенціал детінізації економіки та необхідність посилення заходів щодо протидії податковим зловживанням [5].

У загальному тіньові операції, які спрямовані на ухилення від сплати ПДВ, можна класифікувати залежно від середовища реалізації на дві великі групи: тіньові операції на національному ринку та міжнародні тіньові операції з ПДВ.

До загальних та найбільш розповсюджених схем тіньових операцій на внутрішньому ринку належать:

- 1) Заниження обсягів продажу, що здійснюється шляхом відображення лише частини продажів у звітності. В обліку спостерігається фальсифікація записів та рахунків. Можливим також є проведення господарських операцій (переважно транзакції з реалізації) “поза обліком”. Доходи виникають через контрагентів, які зареєстровані як платники ПДВ і прагнуть отримати відповідне відшкодування. В процесі реалізації продукції виникає надлишковий податковий кредит, який підлягає відшкодуванню.

- 2) Відмова від реєстрації юридичною особою з метою уникнення сплати податку чи витрат,

пов'язаних із дотриманням податкового законодавства. Відмова від реєстрації є більш поширеною серед малих підприємств, які здійснюють операції, які підлягають оподаткуванню та на які покладається відповідальність за сплату ПДВ.

- 3) Неперерахування ПДВ до бюджету: згідно з даним методом продавці нараховують ПДВ на свої продажі і показують суму податкового зобов'язання в рахунках-фактурах, що надсилаються покупцям. На цьому етапі продавці збирають ПДВ, але не перераховують його до державного бюджету.

- 4) Фальсифікація заяв на отримання податкового кредиту або його відшкодування, що передбачає створення фіктивних підприємств та їх реєстрацію для цілей оподаткування з метою отримання податкового кредиту. Вони виписують рахунки-фактури на неіснуючі покупки, які дають підстави для заяв на відшкодування ПДВ. Придбання може бути навіть реальним, але перебільшеним.

- 5) Відшкодування ПДВ за операціями, які не підлягають відшкодуванню. Існує дві схеми реалізації цього виду тіньових операцій. По-перше, коли трейдери постачають різну продукцію, причому одна оподатковується ПДВ, а інша – звільняється, а ресурси перенаправляються на виробництво продукції, за якою надається податковий кредит. По-друге, товари, придбані для особистого споживання, можуть бути помилково представлені як виробничі ресурси, що дає змогу отримати відшкодування [6].

Варто також зазначити і про те, що процес ухилення від сплати може здійснюватися за двома сценаріями: шляхом використання незаконних методів (котрі були описані вище) або шляхом легалізованих дій. Уникнення сплати податків та зборів шляхом легалізованих дій пов'язане з податковим плануванням на підприємстві, яке охоплює оптимізацію оподаткування. Оптимізацію оподаткування слід розглядати як систему заходів, здійснених у межах чинного законодавства, спрямованих на зменшення податкових платежів.

До заходів мінімізації податків належать розробка і реалізація схем спрямування фінансових потоків, господарських операцій, обрання виду діяльності, використання пільг, законодавчих прогалин, правильне формування облікової політики підприємства тощо.

Оптимізація оподаткування реалізується шляхом:

- перенесення термінів виникнення податкових зобов'язань на інші періоди;
- передання податкових зобов'язань іншим особам;
- зменшення податкових зобов'язань (шляхом переносу бази оподаткування, зменшення бази оподаткування) [7].

Підсумовуючи вищезазначене, варто вказати і про те, що легальне ухилення від сплати податків шляхом їх законної мінімізації практикується не тільки в Україні, але і у цілому світі; оскільки вжиті заходи не суперечать закону, суб'єкти господарювання використовують їх у процесі податкового

планування. У той же час ефективна боротьба з даним явищем можлива лише на законодавчому рівні шляхом виявлення та прикриття “прогалин” у нормативно-правових актах.

Основними чинниками, котрі спонукають платників уникати сплати податків, є [7]:

- кількість податків та рівень податкових ставок;
- складність у розрахунках податкових сум;
- високий рівень нестабільності (постійно змінюються не лише ставки оподаткування, а й види податків);
- нераціональна структура оподаткування (висока частка непрямих податків, низька частка особистого прибуткового податку і високі нарахування на фонд заробітної плати);
- ефективність роботи податкової служби;
- рівень суспільної свідомості щодо необхідності сплачувати податки;
- рівень довіри платників до владних структур, котрі виконують функцію розподілу коштів, отриманих від податків;
- рівень корупції у державі.

Як підсумок, фіскальний характер податкової системи, нестабільність законодавчої бази, відсутність довіри платників податків до органів державної влади є визначальними чинниками ухилення від сплати податків не тільки в Україні, але і країнах ЄС.

Основні чинники ухилення можна згрупувати на такі категорії, як: економічні, політичні та моральні. Моральні причини, у свою чергу, проявляються у прагненні уникнути сплати податків, оскільки таке бажання є природною реакцією людини на будь-які фіскальні заходи держави.

З точки зору психології така реакція вважається нормальною, оскільки обумовлена спробою власника захистити своє майно, капітал або доходи від будь-яких зазіхань. Захист свого майна, у тому числі від держави, є найсильнішою економічною мотивацією в діяльності будь-якої людини.

Варто зауважити, що величина незаконного зменшення податкового зобов’язання платником розглядається як високоризиковий актив, який дає значний дохід за умови, що факт ухилення не буде розкритий або ж – значні втрати у разі виявлення прихованих сум податкових зобов’язань. Зважаючи на це, держава має створити дієвий та ефективний інститут відповідальності за порушення податкового законодавства, щоб перетворити ухилення від оподаткування на неефективний та економічно недоцільний для платників захід.

До політичних причин ухилення від оподаткування можна зарахувати:

- лобіювання інтересів окремих груп платників податків представниками органів законодавчої та виконавчої влади;
- недосконалість податкового законодавства в Україні.

Перша із зазначених причин може бути усунута лише за умови подолання корупції в державних органах влади, що є доволі складним комплексним завданням. Більш реальним, на нашу думку,

у короткотерміновій перспективі є вдосконалення податкового законодавства України в частині його спрощення та усунення неоднозначності у трактуванні.

Важливим кроком до цього, на наш погляд, стало прийняття Податкового кодексу України, який покликаний забезпечити прозорість і зрозумілість причинно-наслідкових механізмів оподаткування. Найсерйознішими в сучасних умовах, на нашу думку, є економічні причини ухилення від сплати податків, серед яких – надмірний податковий тягар та низька якість і рівень державних послуг.

Рівень податкового навантаження в Україні різними вченими оцінюється по-різному. Разом із цим, більшість експертів вважають, що економічна ситуація в нашій державі не сприяє розвитку підприємницької діяльності, а надмірне податкове навантаження призводить до таких негативних наслідків, як зниження ділової активності суб’єктів господарювання, тінізація економіки, відплив національного капіталу за кордон тощо.

В умовах фінансово-економічної кризи значний податковий тиск на реальний сектор економіки суттєво гальмує процеси економічного відтворення, а більшість суб’єктів господарювання можуть працювати рентабельно, як правило, лише за умов приховування своїх доходів від оподаткування [8].

Як результат, наслідками такого ухилення від сплати податків (у тому числі податку на додану вартість) на економіку країн ЄС та України є:

- зменшення доходної частини бюджетів держав;
- зростання корумпованості;
- деформація свідомості громадян через отримання доходів поза межами правового поля;
- скорочення податкової бази, яке призводить до зростання податкового тиску на легально працюючі підприємства і підштовхує їх до переведення своєї діяльності в “тінь”;
- зростання дисбалансу в розвитку різних секторів економіки потенціалу підприємств; це не змушує їх шукати законодавчі прогалини для зниження податкового навантаження або ухилення від сплати податків.

Європейські країни впровадили цілу низку заходів для боротьби з ухиленням від сплати податку на додану вартість (ПДВ), зокрема для запобігання шахрайству, оптимізації податкового адміністрування та зменшення “ПДВ-розриву” (різниці між очікуваними та фактичними надходженнями). Проте, оскільки значна частина ухилень від сплати податку на додану вартість припадає саме на внутрішні операції між резидентами України, вважаємо що найбільш доцільними та дієвими для впровадження в Україні є:

- Система миттєвого обміну даними eVAT – електронна система подачі, збору та обміну даними про податок на додану вартість (ПДВ) у режимі онлайн, що дозволяє забезпечити оперативний обмін ПДВ-інформацією між країнами Європи. Дана система працює завдяки тому, що компанії подають електронні декларації з ПДВ, часто у форматі

реального часу або з короткою затримкою. Дані, котрі зазначені у деклараціях, одразу передаються до податкових органів, які можуть швидко перевіряти відповідність звітів і транзакцій. Прикладами eVAT-систем у Європі є: JPK_VAT (SAF-T-формат), Польща – це звітність по ПДВ у стандартизованому електронному форматі. За фактом впровадження даної системи метою було досягнути скорочення показника “розриву” ПДВ з 24,7% у 2015-му до 9,9% у 2018-му [9]. Online Számla, Угорщина – звітування в режимі онлайн про всі рахунки-фактури. За фактом впровадження даної системи вдалося досягти скорочення “скруток”, стабільне зростання ПДВ-надходжень та збільшення надходження до бюджету на 19,36% [10]. Станом на сьогодні в Україні існує система єдиного реєстру податкових накладних та електронний ресурс “Електронний кабінет платника податків”, що за своєю суттю є аналогами систем миттєвого обміну даними eVAT та подання податкової звітності, що діють у Європі.

• Одночасно з метою посилення ефекту вважаємо за доцільне впровадження узагальненої системи *миттєвого обміну даними SAF-T*. Дана система призначена для електронного обміну податковими та бухгалтерськими даними між бізнесом і податковими органами. Цілями введення даної системи були спрощення та автоматизація податкових перевірок, швидкого та безпечного обміну даними між компаніями та податковими службами, виявлення шахрайства й ухилення від сплати податків через аналіз електронних даних. Згідно з даною системою компанії формують структуровані електронні файли (XML або CSV), які містять дані про рахунки-фактури, операції з ПДВ, платежі, баланси, запаси, котрі надсилаються на запит податкових органів або регулярно (залежно від країни). Податкові органи країн на підставі вищезазначених електронних файлів мають змогу автоматично аналізувати дані для перевірок, виявлення ризиків і аудиту. Результатами впровадження даної системи в країнах Європи є загальне підвищення рівня надходження ПДВ на 19-28 млрд євро та річне зростання надходжень на 2,6-3,5% [11]. За допомогою даної системи податкові органи матимуть можливість проаналізувати діяльність компанії в цілому, а також достовірно визначити наявність та достатність матеріальних, технічних та трудових ресурсів для здійснення діяльності. Поряд з тим, у випадку виявлення шахрайських схем, що пов’язані з ухиленням від сплати ПДВ, дані системи можуть слугувати основними доказами правомірності застосування санкцій під час судових процесів, оскільки дані про підприємство зберігатимуться на захищених серверах контролюючих органів. Варто зазначити: застосування даних систем також нівелюють можливі ризики, що пов’язані з маніпуляцією даних податковими органами з метою отримання неправомірної вигоди, тобто корупційних схем. Адже кожна дія та операція в системі буде зафіксована, а доступ до даних та права користувачів будуть чітко визначені та обмежені.

• *Зменшення готівкових розрахунків і підвищення прозорості*, оскільки готівкові розрахунки сприяють ухиленню від ПДВ і важко відслідковуються, легко приховуються у звітності та використовуються в “тіньовій економіці” для уникнення оподаткування. Прикладом ухилення від сплати ПДВ за допомогою використання готівки є необліковане ПДВ, тобто товар/послуга реалізується, але ПДВ не декларується. У зв’язку з вищезазначеним країнами Європи було впроваджено наступні механізми з метою зменшення готівкових розрахунків у Європі:

- Обмеження суми готівкових розрахунків (Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Греція).
 - Обов’язкові POS-термінали (Греція, Португалія, Італія).
 - Вимога безготівкової оплати для знижок/пільг (Польща, Румунія, Чехія).
 - Запровадження лотереї за фіскальні чеки (з кожного безготівкового чека можна виграти авто).
- Як результат:

- В Італії впровадження обмежень готівкових розрахунків (до 2 000 €, з 2023 – до 5 000 €) з одночасним введенням електронних касових апаратів та системи e-invoicing – надходження ПДВ зросли на 3,5 млрд євро у перший рік дії цих заходів, у той час як ПДВ-прірма зменшилася на 4% (2018-2021 pp.) [12, 13, 14, 15, 16].
- У Португалії за фактом запровадження лотереї за фіскальні чеки (з кожного безготівкового чека можна виграти авто) – рівень добровільної сплати ПДВ зріс на 8%, а частка готівки у розрахунках зменшилася на 15% за 3 роки [17, 18, 19].
- У Греції обов’язкові POS-термінали у більшості сфер та обмеження розрахунків готівкою до 500 € призвели до зростання надходжень ПДВ на 5-6% щорічно після впровадження.

З метою обґрунтування доцільності інтеграції європейського податкового досвіду в податкову систему України застосовано загальновизнану методологію оцінки скорочення ПДВ-розриву. Даний підхід базується на програмі Міжнародного валютного фонду RA-GAP (Revenue Administration–Gap Analysis Program) та аналітичних звітах Європейської комісії щодо оцінки втрат від ПДВ у країнах ЄС [35, 36].

Прогнозування додаткових фіскальних надходжень обчислюється на основі моделі поступової ліквідації абсолютного розриву недотримання законодавства.

Для даної мети була розроблена адаптована модель оцінки фіскального ефекту, формалізована за такою формулою:

$$\Delta V AT_t = V AT_{gap} \times \alpha_t,$$

де:

- $\Delta V AT_t$ – обсяг додаткових надходжень від ПДВ до державного бюджету у періоді t;
- $V AT_{gap}$ – базовий абсолютний обсяг фінансових втрат бюджету (податковий розрив недотримання), сформований внаслідок функціонування тіньових схем та ухилення від сплати ПДВ;

– α_t – коефіцієнт детінізації (очікувана частка скорочення ПДВ-розриву внаслідок запровадження комплексу європейських інноваційних інструментів адміністрування у періоді t).

Базою для проведення розрахунків слугують усереднені аналітичні оцінки поточних втрат державного бюджету України. Зокрема, втрати від маніпуляцій із податковими накладними (так званих “скруток”) оцінюються в межах 15-18 млрд грн на рік. Водночас втрати від контрабанди та нелегального імпорту генерують недоотримання бюджету на рівні від 120 до 167 млрд грн щорічно. Для цілей моделювання прийнято консервативну усереднену сукупну базу втрат на рівні 160 млрд грн на рік, що була розрахована як сума середніх значень втрат:

– Втрати від маніпуляцій з ПДВ: $(18 \text{ млрд грн} + 15 \text{ млрд грн}) / 2 = 16,5 \text{ млрд грн}$.

– Втрати від контрабанди та нелегального імпорту: $(167 \text{ млрд грн} + 120 \text{ млрд грн}) / 2 = 143,5 \text{ млрд грн}$.

– Сукупний базовий розрив (V_{ATgap}): $16,5 + 143,5 = 160,0 \text{ млрд грн}$.

Відсоткові параметри сценарної моделі – коефіцієнти детінізації (α_t) – визначено методом експертних евристичних припущень, що спираються на ретроспективні дані європейських країн, адаптовані до реалій України.

За математичний еталон взято фактичну динаміку скорочення ПДВ-розриву у Польщі, де впровадження формату SAF-T (JPK_VAT) дозволило знизити цей показник із 24,7% у 2015 році до 9,9% у 2018 році. Таким чином, європейський еталон передбачає ліквідацію близько 60% тіншової бази за перші три роки функціонування системи (розраховано як: $(24,7\% - 9,9\%) / 24,7\% = 60\%$).

Обрані значення коефіцієнтів детінізації α_t базуються на методі сценарного моделювання, що спирається на успішний досвід країн ЄС. Емпіричним фундаментом для встановлення цільового показника ліквідації розриву (60% за три роки) слугували дані Європейської комісії щодо впровадження формату SAF-T у Польщі. Синергетична надбавка в оптимістичному сценарії (+10% до ефективності) обґрунтована дослідженнями поведінкового впливу фіскальних лотерей та обмежень готівкового обігу в Італії.

Песимістичний сценарій базується на аналізі інституційного супротиву та тривалості судових процедур в Україні, що згідно з практикою податкового адміністрування суттєво гальмує фактичне акумулювання бюджетних надходжень.

На основі запропонованої методології МВФ/CASE (модель скорочення ПДВ-розриву) нами розроблено три сценарії детінізації та обчислено прогнозований фіскальний ефект від впровадження комплексу заходів з адміністрування ПДВ:

1. *Песимістичний сценарій* ($\alpha_t = 10\%$ за 2026 рік $\rightarrow 15\%$ за 2027 рік $\rightarrow 20\%$ за 2028 рік). Даний сценарій закладає високий рівень національного інституційного супротиву впровадженню інновацій. Показники супротиву виведено з емпіричного аналізу національної судової практики та статистики Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР) в Україні. В умовах функціонування вітчизняної системи моніторингу критеріїв оцінки ризиків (СМКОР) тіншовий

бізнес активно адаптується, переводячи податкові спори у довготривалу судову площину. Практика податкового аудиту доводить, що при зупиненні реєстрації податкових накладних або віднесенні підприємств до переліку ризикових податкові зобов'язання продавця підлягають сплаті, однак покупець позбавляється можливості сформувати податковий кредит. Відповідно, суми податкового кредиту фактично “зависають” на весь період тривалих адміністративних та судових оскаржень. У таких умовах суб'єкти тіншової економіки модифікують схеми шляхом створення тимчасових ланцюгів компаній для розсіювання ризиків або легалізації фіктивного податкового кредиту через судові рішення. З даних причин песимістичний сценарій передбачає, що реальний фіскальний ефект від інновацій складе лише третину від європейського еталона, тобто цільовий показник на третій рік складе 20% ($60\%/3$); як результат розподіл коефіцієнта детінізації на трьохрічний період складатиме 10% за 2026 рік, 15% за 2027 рік, 20% за 2028 рік.

2. *Реалістичний сценарій* ($\alpha_t = 20\%$ за 2026 рік $\rightarrow 40\%$ за 2027 рік $\rightarrow 60\%$ за 2028 рік). Даний сценарій лінійно екстраполює польський успіх на українську площину та враховує, що системам миттєвого обміну даними та податковим органам потрібен час на налаштування ризик-орієнтованих алгоритмів обробки великих масивів даних, одночасно сумлінним платникам податків – час на адаптацію облікових політик та перебудову внутрішніх процесів контролю. До 2028 року показник ефективності, за нашими підрахунками, досягне європейського еталона (60% ліквідації розриву). За даних обставин процес ліквідації 60% розриву розподіляється рівномірно (лінійно) на трьохрічний період впровадження вищезазначених систем: 20% за 2026 рік, 40% за 2027 рік, 60% за 2028 рік.

3. *Оптимістичний сценарій* ($\alpha_t = 30\%$ за 2026 рік $\rightarrow 50\%$ за 2027 рік $\rightarrow 70\%$ за 2028 рік). Передбачає досягнення темпів детінізації, що перевищують середньоєвропейські. Цей розрахунок базується на композитній природі коефіцієнта α_t , який акумулює синергетичний ефект від супутніх обмежень готівкового обігу та нотаріального контролю. Враховуючи високу питому вагу готівки поза банками в економіці України порівняно з ЄС, впровадження лише електронного звітування залишає можливості для збуту тіншових товарів. Однак інтеграція в алгоритм моделювання поведінкового ефекту від механізмів заохочення (на кшталт лотерей за фіскальні чеки, які у Португалії дали результат у збільшенні на +8% добровільної сплати податків) та жорстких обмежень, що стосуються готівкових операцій, дозволяє закласти додаткові 10% ефективності понад базовий еталон SAF-T. За даних обставин до базового еталона у величині 60% додається синергетична премія у розмірі 10% за рахунок ліквідації готівкових схем та поведінкового ефекту заохочення, відповідно, процес ліквідації 60% розриву розподіляється на три роки впровадження вищезазначених систем: 30% за 2026 рік ($10\% + 20\%$), 50% за 2027 рік ($40\% + 10\%$), 60% за 2028 рік ($60\% + 10\%$).

Результати розрахунку прогнозованих надходжень за моделлю скорочення ПДВ-розриву наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Сценарне моделювання додаткових надходжень ПДВ від комплексного впровадження систем SAF-T та обмеження готівкових розрахунків в Україні на 2026-2028 роки

Сценарій	Базовий ПДВ-розрив (VAT_Gap), млрд грн	Додаткові надходження 2026 р., млрд грн (at)	Додаткові надходження 2027 р., млрд грн (at)	Додаткові надходження 2028 р., млрд грн (at)
Песимістичний	160	16,0 (10%)	24,0 (15%)	32,0 (20%)
Реалістичний	160	32,0 (20%)	64,0 (40%)	96,0 (60%)
Оптимістичний	160	48,0 (30%)	80,0 (50%)	112,0 (70%)

Примітка. Табл. 1 складена авторами на підставі власних досліджень

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Згідно з результатами моделювання, за умов реалістичного сценарію бюджет отримає додаткові 32 млрд грн вже у перший (2026) рік, а до 2028 року цей показник може сягнути 96 млрд грн щорічно.

Однак для максимізації ефективності системи SAF-T та досягнення показників оптимістичного сценарію, виходячи зі специфіки діяльності бізнесу в Україні та наявної практики судових розглядів податкових спорів, необхідним додатковим інструментом є паралельне обов'язкове запровадження побічних електронних систем та законодавчих ініціатив:

1. Запровадження єдиної платформи документообігу для договорів, актів наданих послуг, видаткових накладних (аналогами є платформи “Е-ТТН” та “СЕА ПДВ”).

2. Запровадження обов'язкового нотаріального посвідчення договорів оренди рухомого (вантажного транспортного засобу та спецтехніки), нерухомого майна (виробничих та складських приміщень) та обладнання (виробничих ліній, виробничих комплексів) на законодавчому рівні.

Досвід ведення податкового аудиту та юридичного супроводу справ, пов'язаних із блокуванням податкових накладних, доводить, що під час адміністративного та судового оскарження факт наявності необхідних технічних і складських ресурсів для здійснення господарської діяльності найчастіше штучно підтверджується шляхом укладення фіктивних договорів оренди між пов'язаними сторонами. Синергія полягає в тому, що система SAF-T миттєво виявлятиме цифрові аномалії щодо відсутності ресурсів, а вимога нотаріального посвідчення унеможливить перекриття цих аномалій фіктивними паперовими договорами, що зазвичай укладаються ретроспективно, забезпечуючи беззаперечність доказової бази для податкових органів.

Таким чином, впровадження системи миттєвого обміну даними SAF-T у поєднанні з системою єдиного реєстру податкових накладних та ресурсом “Електронний кабінет платника податків” є фундаментальними інструментами боротьби з ухиленням від сплати податків. Проте лише за умов одночасного функціонування вищезазначених систем, жорсткого контролю за

готівковим обігом та запровадження нотаріальних запобіжників у сфері оренди майна рівень ухилення від сплати ПДВ в Україні досягне мінімальних європейських значень, а податкові надходження будуть максимізовані.

ЛІТЕРАТУРА

- Гетьман О. Як побороти схеми на митниці й контрабанду та отримати мільярди гривень. *FinClub*. 2024. URL: <https://finclub.net/priama-mova/yak-poboroty-skhemu-na-mytnytsi-i-kontrabandu-ta-otrymaty-miliardy-hryven.html>.
- За 11 місяців 2024 року товарообіг України склав \$101,9 млрд. *Державна митна служба України*. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-11-misiatsiv-2024-roku-tovaroobig-ukrayini-sklav-1019-mlrd-1927>.
- Гетманцев Д., Гетьман О., Боярчук Д. Як змінилися схеми ухилення від податків? *CASE Україна*. 2024. URL: <https://cost.ua/yak-zminylyshemy-uhylennya-vid-podatviv/>.
- Черкашин В. Сьогоднішні схеми уникнення оподаткування: що не так із податками в Україні. *ZN.UA*. 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/finances/sohodnishni-skhemuniknennja-opodatkuвання-shcho-ne-tak-iz-podatkami-v-ukrajini.html>.
- Кіржецький Ю. І., Кіржецька М. С. Ухилення від сплати податку на додану вартість: схеми здійснення та документальне оформлення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2023. № 1. С. 11-17. DOI: 10.32782/2311-844X/2023-1-2.
- Нашкєрська М. М. Особливості ухилення та уникнення від сплати податків. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.7. С. 258-263.
- Заклекта-Берестовенко О., Стадник Т. Причини ухилення від оподаткування та шляхи їхнього усунення. *Наука молода. Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету. Економічні науки*. 2011. Вип. 15-16. С. 169-173.
- B2G eBook EU VAT digitisation. *Edicom*. 2021. URL: https://f.hubspotusercontent30.net/hubfs/7768480/1.%20English/B2G/B2G%20eBook%20EU%20VAT%20digitisation_2021_FINAL.pdf.
- Electronic VAT SAF-T Poland (JPK_VAT). *Edicom*. URL: <https://edicomgroup.com/blog/electronic-vat-saft-poland-jpk-vat-jpk-cit>.

10. Closing the VAT Gap: Insights from Hungary's Strategic Success. *DevelopmentAid*. 2025. URL: <https://www.developmentaid.org/news-stream/post/191698/closing-the-vat-gap>.
11. VAT in the Digital Age. *Edicom*. URL: <https://edicomgroup.com/blog/vat-digital-age>.
12. Heinemann M. and Stiller W. Digitalization and cross-border tax fraud: evidence from e-invoicing in Italy. *International Tax and Public Finance*. 2025, 32(1), pp. 195-237. DOI: 10.1007/s10797-023-09820-x.
13. VAT Gap Report 2023. *European Commission*. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2023-10/VAT%20Gap%20Report%202023_0.pdf.
14. Italy e-invoicing compliance 2025. *Global VAT Compliance*. URL: <https://www.globalvatcompliance.com/globalvatnews/italy-e-invoicing-compliance-2025/>.
15. New limit on cash transfers. *Grant Thornton*. 2023. URL: <https://www.bgt-grantthornton.it/en/insights/articles/2023/new-limit-on-cash-transfers/>.
16. Italy Electronic Invoicing May 2021. *Neobiltten*. URL: <https://www.neobiltten.com/wp-content/uploads/2024/09/Italy-Electronic-invoicing-May-2021.pdf>.
17. Wilks D. C. et al. "Please give me an invoice": VAT evasion and the Portuguese tax lottery. *Academia.edu*. 2021. URL: https://www.academia.edu/47441574/_Please_give_me_an_invoice_VAT_evasion_and_the_Portuguese_tax_lottery.
18. Fight against VAT fraud: VAT gap. *European Commission*. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en.
19. Portugal ramps up fight against tax evasion with fancy cars draw. *Reuters*. 2014. URL: <https://www.reuters.com/article/business/portugal-ramps-up-fight-against-tax-evasion-with-fancy-cars-draw-idUSBREA330ME/>.
20. NBG Economic Analysis Report (May 15-28, 2018). *National Bank of Greece*. 2018. URL: <https://www.nbg.gr/-/jssmedia/Files/nbgportal/reports/migrated-data/files/greek/the-group/press-office/e-spot/reports/documents/nbg-embw-15-28-may-2018.pdf>.
21. Міністерство фінансів України. Доходи державного бюджету України 2024. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024/>.
22. Autmann C., Beilschmidt C., Dronner J., Mattig M. and Seeger B. VAT: a system for visual analysis and transformation of spatial data in science. *Datenbank Spektrum*. 2015, 15(3), pp. 175-184. DOI: 10.1007/s13222-015-0197-y.
23. Barbone L., Bird R. M. and Vazquez-Caro J. The costs of VAT: a review of the literature. *CASE Network Reports*. 2012. No. 106/2012. DOI: 10.2139/ssrn.2024880.
24. Hellerstein W. and Grills T. H. The VAT in the European Union. *Tax Notes International*. 2010, 58, pp. 461-471. URL: <https://taxprof.typepad.com/files/127tn0461.pdf>.
25. Keen M. Taxation and development - again. *IMF Working Paper*. 2012. № 12/220. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12220.pdf>.
26. Keen M. and Lockwood B. The value added tax: its causes and consequences. *Journal of Development Economics*. 2010, 92(2), pp. 138-151. DOI: 10.1016/j.jdeveco.2009.01.012.
27. Killington C. and Dalevski P. VAT deduction and non-economic activities: art or science? *Tax Journal*. 2017. P. 14-15. URL: <https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/uk/pdf/2017/06/vat-deduction-and-non-economic-activities.pdf>.
28. Lamensch M. The principle of "substance over form" in relation to the right to deduct input VAT - a critical analysis of the "Barlis" case law. *World Journal of VAT/GST Law*. 2017, 6(2), pp. 129-137. DOI: 10.1080/20488432.2017.1407126.
29. Hodžić S. and Čelebi H. Value added tax and its efficiency: EU-28 and Turkey. *UTMS Journal of Economics*. 2017, 8(2), pp. 79-90. URL: <http://utmsjoe.mk/files/Vol.%208%20No.%202/UTMSJ-OE-2017-0802-03-Hodzic-Celebi.pdf>.
30. Semerád P. and Bartůňková L. VAT control statement as a tool against tax evasion in the Czech Republic. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2016, 220, pp. 417-423. DOI: 10.1016/j.sbspro.2016.05.516.
31. Бюгер О. В. Податкове регулювання розвитку інноваційної економіки : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київський національний економічний університет. Київ, 2016. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.01/2016/Boger_dis.PDF.
32. Šimović H. and Deskar-Škrbić M. Efikasnost poreza na dodanu vrijednost u Hrvatskoj. *EFZG Working Paper Series*. 2016. 16-02. Zagreb : Faculty of Economics and Business. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/223529>.
33. Spies K. Fundamental freedoms and VAT: an analysis based on the Crédit Lyonnais case. *World Journal of VAT/GST Law*. 2017, 6(2), pp. 100-128. DOI: 10.1080/20488432.2018.1460970.
34. Sopek P. Tax expenditures and efficiency of the Croatian value added tax. *Financial Theory and Practice*. 2012, 36(3), pp. 269-296. URL: <http://www.ijf.hr/upload/files/file/FTP/2012/3/sopek.pdf>.
35. Hutton E. The Revenue Administration - Gap Analysis Program: model and methodology for value-added tax gap estimation. *IMF Technical Notes and Manuals*. 2017. № 2017/004. International Monetary Fund. DOI: 10.5089/9781475583618.005.
36. CASE. Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States. *European Commission*. 2023. URL: <https://case-research.eu/publications/vat-gap-in-the-eu-report-2023-2/>.

REFERENCES

1. Hetman O. (2024), Yak poboroty skhemy na mytnytsi y kontrabandu ta otrymaty miliardy hryven, *FinClub*, available at: <https://finclub.net/priamamova/yak-poboroty-skhemy-na-mytnytsi-i-kontrabandu-ta-otrymaty-miliardy-hryven.html>.
2. Za 11 misiatsiv 2024 roku tovaroobih Ukrainy sklav \$101,9 mlrd. *Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy*, available at: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-11-misiatsiv-2024-roku-tovaroobig-ukrayini-sklav-1019-mlrd-1927>.
3. Hetmantsev D., Hetman O. and Boiarchuk D. (2024), Yak zminylys skhemy ukhylennia vid podatkov?, *CASE Ukraina*, available at: <https://cost.ua/yak-zminylys-shemy-uhylennya-vid-podatkov/>.
4. Cherkashyn V. (2024), Sohodnishni skhemy unykennia opodatkuvannia: shcho ne tak iz podatkami v Ukraini, *ZN.UA*, available at: <https://zn.ua/ukr/finances/sohodnishni-skhemi-unikennja-opodatkuvannja-shcho-ne-tak-iz-podatkami-v-ukrajini.html>.
5. Kirzhetskyi, Yu. I. and Kirzhetska, M. S. (2023), Ukhylennia vid splaty podatku na dodanu vartist: skhemy zdiisnennia ta dokumentalne oformlennia, *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya ekonomichna*, № 1, s. 11-17. DOI: 10.32782/2311-844X/2023-1-2.
6. Nashkerska, M. M. (2008), Osoblyvosti ukhylennia ta unykennia vid splaty podatkov, *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vyp. 18.7, s. 258-263.
7. Zakleka-Berestovenko O. and Stadnik T. (2011), Prychyny ukhylennia vid opodatkuvannia ta shliakhy yikhnoho usunennia, *Nauka moloda. Zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vyp. 15-16, s. 169-173.
8. B2G eBook EU VAT digitisation. *Edicom*. 2021, available at: https://f.hubspotusercontent30.net/hubfs/7768480/1.%20English/B2G/B2G%20eBook%20EU%20VAT%20digitisation_2021_FINAL.pdf.
9. Electronic VAT SAF-T Poland (JPK_VAT). *Edicom*, available at: <https://edicomgroup.com/blog/electronic-vat-saft-poland-jpk-vat-jpk-cit>.
10. Closing the VAT Gap: Insights from Hungary's Strategic Success. *DevelopmentAid*. 2025, available at: <https://www.developmentaid.org/news-stream/post/191698/closing-the-vat-gap>.
11. VAT in the Digital Age. *Edicom*, available at: <https://edicomgroup.com/blog/vat-digital-age>.
12. Heinemann M. and Stiller W. (2025), Digitalization and cross-border tax fraud: evidence from e-invoicing in Italy, *International Tax and Public Finance*, 32(1), pp. 195-237. DOI: 10.1007/s10797-023-09820-x.
13. VAT Gap Report 2023. *European Commission*, available at: https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2023-10/VAT%20Gap%20Report%202023_0.pdf.
14. Italy e-invoicing compliance 2025. *Global VAT Compliance*, available at: <https://www.globalvatcompliance.com/globalvatnews/italy-e-invoicing-compliance-2025/>.
15. New limit on cash transfers. *Grant Thornton*. 2023, available at: <https://www.bgt-gran Thornton.it/en/insights/articles/2023/new-limit-on-cash-transfers/>.
16. Italy Electronic Invoicing May 2021. *Neobiltten*, available at: <https://www.neobiltten.com/wp-content/uploads/2024/09/Italy-Electronic-invoicing-May-2021.pdf>.
17. Wilks, D. C. et al. (2021), "Please give me an invoice": VAT evasion and the Portuguese tax lottery, *Academia.edu*, available at: https://www.academia.edu/47441574/_Please_give_me_an_invoice_VAT_evasion_and_the_Portuguese_tax_lott ery.
18. Fight against VAT fraud: VAT gap. *European Commission*, available at: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en.
19. Portugal ramps up fight against tax evasion with fancy cars draw. *Reuters*. 2014, available at: <https://www.reuters.com/article/business/portugal-ramps-up-fight-against-tax-evasion-with-fancy-cars-draw-idUSBREA330ME/>.
20. NBG Economic Analysis Report (May 15-28, 2018). *National Bank of Greece*. 2018, available at: <https://www.nbg.gr/-/jssmedia/Files/nbgportal/reports/migrated-data/files/greek/the-group/press-office/e-spot/reports/documents/nbg-embw-15-28-may-2018.pdf>.
21. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Dokhody derzhavnoho biudzhetu Ukrainy (2024). *Minfin*, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024/>.
22. Autmann C., Beilschmidt C., Dronner J., Mattig M. and Seeger B. (2015), VAT: a system for visual analysis and transformation of spatial data in science, *Datenbank Spektrum*, 15(3), pp. 175-184. DOI: 10.1007/s13222-015-0197-y.
23. Barbone L., Bird, R. M. and Vazquez-Caro J. (2012), The costs of VAT: a review of the literature, *CASE Network Reports*, No. 106/2012. DOI: 10.2139/ssrn.2024880.
24. Hellerstein W. and Grills, T. H. (2010), The VAT in the European Union, *Tax Notes International*, 58, pp. 461-471, available at: <https://taxprof.typepad.com/files/127tn0461.pdf>.
25. Keen M. (2012), Taxation and development - again, *IMF Working Paper*, № 12/220, available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12220.pdf>.
26. Keen M. and Lockwood B. (2010), The value added tax: its causes and consequences, *Journal of Development Economics*, 92(2), pp. 138-151. DOI: 10.1016/j.jdeveco.2009.01.012.
27. Killington C. and Dalevski P. (2017), VAT deduction and non-economic activities: art or science?, *Tax Journal*, p. 14-15, available at: <https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/uk/pdf/2017/06/vat-deduction-and-non-economic-activities.pdf>.
28. Lamensch M. (2017), The principle of "substance over form" in relation to the right to deduct input VAT - a critical analysis of the "Barlis" case law, *World*

Journal of VAT/GST Law, 6(2), pp. 129-137. DOI: 10.1080/20488432.2017.1407126.

29. Hodžić S. and Čelebi H. (2017), Value added tax and its efficiency: EU-28 and Turkey, *UTMS Journal of Economics*, 8(2), pp. 79-90, available at: <http://utmsjoe.mk/files/Vol.%208%20No.%202/UTMSJ OE-2017-0802-03-Hodzic-Celebi.pdf>.

30. Semerád P. and Bartůňková L. (2016), VAT control statement as a tool against tax evasion in the Czech Republic, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 220, pp. 417-423. DOI: 10.1016/j.sbspro.2016.05.516.

31. Boher, O. V. (2016), Podatkove rehuliovannia rozvytku innovatsiinoi ekonomiky : avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk, Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet, Kyiv, available at: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.01/2016/Boger_dis.PDF.

32. Šimović H. and Deskar-Škrbić M. (2016), Efikasnost poreza na dodanu vrijednost u Hrvatskoj, *EFZG Working Paper Series*, 16-02. Faculty of Economics and Business, Zagreb, available at: <https://hrcak.srce.hr/file/223529>.

33. Spies K. (2017), Fundamental freedoms and VAT: an analysis based on the Crédit Lyonnais case, *World Journal of VAT/GST Law*, 6(2), pp. 100-128. DOI: 10.1080/20488432.2018.1460970.

34. Sopek P. (2012), Tax expenditures and efficiency of the Croatian value added tax, *Financial Theory and Practice*, 36(3), pp. 269-296, available at: <http://www.ijf.hr/upload/files/file/FTP/2012/3/sopek.pdf>.

35. Hutton E. (2017), The Revenue Administration - Gap Analysis Program: model and methodology for value-added tax gap estimation, *IMF Technical Notes and Manuals*, № 2017/004, International Monetary Fund. DOI: 10.5089/9781475583618.005.

36. CASE. Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States. *European Commission*. 2023, available at: <https://case-research.eu/publications/vat-gap-in-the-eu-report-2023-2/>.

Стаття надійшла: 07.07.2026

Стаття прийнята: 03.08.2026

Стаття опублікована: 31.08.2026